

SLAMĚNÍK IVAN: Emoce a interpersonální vztahy. Praha: Grada Publishing, 2011, 208 stran. ISBN 978-80-247-3311-1.

Kniha Ivana Slaměníka pojednává o problematice emocí, jak z obecněpsychologického, tak sociálněpsychologického hlediska. Autor v předmluvě poukazuje na komplikovanost studia emocí danou povahou samotných emocí, které jsou složeny z řady komponent, je obtížné definovat je a nelze ani přesně stanovit jejich hranice. Klíčová pozornost je v publikaci věnována emocím v kontextu vztahů mezi lidmi. Autor chápe svou knihu jako příspěvek k obsáhlému tématu, přičemž se usiluje o přehledné podání relevantních otázek.

Kniha je rozvržena do třinácti kapitol. Z hlediska struktury je přibližně polovina zaměřena na obecnější otázky studia emocí a polovina na roli emocí v interpersonálních vztazích. Větší zaujetí druhým okruhem se projevuje v tom, že příslušné kapitoly jsou rozsáhlejší. V první kapitole autor věnuje pozornost vymezení emocí. Charakterizuje jejich čtyři komponenty a zmiňuje i téma členění emocí. Vymezuje emoce s využitím jejich aspektů jako „uvědomované pocity různého ladění, které vyjadřují vztah člověka k relevantním událostem vnějšího prostředí i k sobě samému a které jsou spojeny s různou mírou fyziologické aktivity, jejíž funkcí je navodit stav připravenosti k jednání“ (s. 12). Domnívám se, že jde o celkem zdařilý pokus, jak ve vymezení zachytit komplexnost fenoménu emocí. V druhé kapitole se zabývá teoriemi emocí. Kapitola je krátkým přehledem existujících koncepcí, jak starších, tak i novějších. Následující kapitola zaměřena na prototypický přístup je delší. Jednak v ní autor píše o teorii prototypů Eleanor Roschové a uvádí některé zahraniční výzkumy prototypů emocí, jednak prezentuje výsledky vlastního výzkumu. Ty ukazují na jistá specifika prototypu emocí v české vzorce (zařazení dojetí a lítosti mezi typické emoce). Kapitola o kulturní podmíněnosti emocí se věnuje specifickým prožívání a vyjadřování emocí vyplývajícím z rozdílných kulturních tradic, norem a očekávání. V kontextu mezikulturního zkoumání emocí se dále zkoumá univerzálnost výskytu emocí. Významný proud představují slovníkové studie zaměřené na jazykové analýzy slov vyjadřujících emoce. Důležité téma vztahu emocí a regulace je předmětem páté kapitoly. Autor především poukazuje na to, že anglické „emotion regulation“ lze překládat regulace emocí, ale i emoční regulace. To zároveň představuje dvojí chápání vztahu emoce – regulace, co je třeba mít na zřeteli. Regulací emocí se myslí zejména kontrola vzniku, udržení, zesílení nebo utlumení emocí a jejich vyjádření. Autor uvádí některé možnosti regulace emocí, zejména pak ty, které vycházejí z kognitivního

přehodnocení situace. Termínem emoční regulace se označuje podíl emocí na řízení chování. Prožívané emoce se podílejí na motivaci chování, jejich vliv je dán mírou aktivity spojenou s intenzitou emoce a pozitivním nebo negativním zabarvením emoce. Jednou se složek emocí je i vnější výraz emocí. Jak autor uvádí, nejvíce pozornosti se věnuje výrazu tváře, a to už od časů Darwina. Jednou z otevřených otázek je korespondence výrazu tváře s prožívanou emocí, jak autor dokládá, názory se pohybují v širokém diapazonu od uznávání přímé vazby mezi výrazem tváře a emocemi až ke tvrzení, že výraz tváře je dán sociálně a vyplývá ze zastávané role a neodráží emoční stav. Diskutovanými otázkami jsou dále univerzálnost výrazu emocí, kontrola výrazu emocí a vlivy kulturních pravidel. V kapitole 7 pak autor charakterizuje vývoj emocí od období novorozence po období adolescence a věnuje se socializaci emocí, zejména vlivu rodiny na emoční život dítěte.

Emoce nelze chápat odděleně od sociálního světa. Aspekty, které činí emoce sociálními charakterizuje autor v kapitole osmé. Další kapitoly 9. a 10. se vztahují k interpersonálním vztahům. Konkrétně v 9. kapitole jsou uvedeny důležité potřeby, které se uplatňují v mezilidských vztazích, jakými jsou potřeby afiliace, intimity a citové vazby. V 10. kapitole se pak autor věnuje zejména blízkým vztahům, přibližuje dynamiku a některé podoby těchto vztahů (vztahy rodič-dítě, manželství, přátelství). Následující 11. kapitola je nejdlejší a pojednává o emocích v interpersonálních vztazích, čili o klíčovém tématu publikace. Jak autor uvádí, v průběhu interakce se uplatňují zejména jednoduché emoce, zatímco ve vztazích hrají důležitou roli složitější emoce. Pozornost je věnována expresi emocí ve vztazích a zejména dynamice emocí v těsných vztazích. Srovnává se dopad emočně negativních a emočně pozitivních událostí na jedince a na vztah. V 12. kapitole rozebírá autor pojmy sympatie a empatie. Uvádí v ní výsledky vlastního výzkumu zaměřeného na charakteristiky sympatického člověka, pocity a myšlenky spojené se sympatií a chování spojené se sympatií a obdobně ve vztahu k nesympatickému člověku. Zjištění ukazují na rozdíly mezi muži a ženami pokud jde o hodnocení sympatických osob, u nesympatických se projevují podstatně méně. Poslední kapitola patří popisu nejčastěji zkoumaných sociálních emocí, a to rozpakům, studu, vině, žárlivosti, závisti a lásce. Není překvapivé, že převažují negativní emoce, což plyne z faktu většího zájmu o studium negativních emocí ve srovnání s pozitivními. Ten je podmíněn bezprostřednějším vlivem negativních emocí na chování. V závěru autor zdůrazňuje především myšlenku socio-kulturní podmíněnosti emocí a roli emocí v interpersonálních vztazích.

Domnívám se, že publikace Ivana Slaměníka úspěšně propojuje dvě obsáhlé oblasti psychologické

kého výzkumu, studium emocí a interpersonálních vztahů. Autor přesvědčivě dokládá svou erudovanost a velmi dobrý přehled o problematice podepřený dlouholetým studiem emocí v kontextu interpersonálních vztahů. V jednotlivých kapitolách uvádí celou řadu výzkumů vztahujících se k probíraným tématům. Autor se opírá o řadu publikací domácích i zahraničních. Jistou výhradou je absence některých novějších domácích titulů zabývajících se problematikou emocí, nebo empatie mezi literárními zdroji. Kniha je napsána velmi dobrým stylem, je čtivá. Publikaci proto lze doporučit nejen všem odborníkům a studentům oboru psychologie a příbuzných oborů, ale i všem zájemcům o studium emocí z řad veřejnosti. Vždyť emoce doprovázejí život každého z nás, ať už v dobřím či zlém, proto toto téma může být zajímavé téměř pro každého.

František Baumgartner

BRONISLAVA KASÁČOVÁ ET AL. Učiteľ predprimárnej a primárnej edukácie. Profesiografia v slovensko-česko-polském kontextu. Banská Bystrica: UMB, 2011. 416 stran. ISBN 978-80-557-0162.

Recenzovaná monografie vznikla na základě grantu poskytnutého Agentúrou na podporu výskumu a vývoja. (APVV). Představuje výsledek čtyřletého badatelského úsilí mezinárodního týmu vedeného Bronislavou Kasáčovou. Jejimi spoluautory ze Slovenska byli Simoneta Babiaková, Mariana Cabanová, Alena Doušková, Dana Hanesová, Beata Kosová, Štefan Porubský a Petronela Tabačáková. Z České republiky se na textu autorsky podílely Radmila Burkovičová, Taťána Göbelová a Alena Seberová. Polskou část týmu tvořily Ewa Filipiak, Ewa Lemańska-Lewandowska, Jolanta Nowak a Joanna Szymczak.

Původ výzkumného zájmu autorů o učitelství povolání specificky zaměřený na dvě pedagogické subkategorie – učitel preprimární a primární edukace – lze hledat mimo jiné ve více než stoleté tradici přípravy učitelů v Banské Bystrici, kde byla kniha vydána. Učitelé jsou často řazeni ke klíčovému činitelům úspěšného fungování celého školského systému. Autoři reagují na potřebu systematického získávání poznatků o učitelích a využívají k tomu profesiografického přístupu. Pro takový přístup ke studiu učitelství lze najít řadu důvodů. K nim patří

např. v poslední době časté změny v požadavcích kladených na učitele v nadnárodním i česko-slovensko-polském kontextu se specifickými znaky příznačnými pro jednotlivé země. Přitom rozhodně nelze tvrdit, že pro všechny tyto změny po výtce nezřídka poznamenané nahodilými vlivy a nesystémové, je možné snadno nacházet argumenty, které by vyvracely známé lidové rčení o zpravidla pesimálním efektu změn.

Celá obsáhlá kniha je strukturována do osmi větších celků vesměs ještě dále členěných do subkapitol.

První kapitola „**ZÁMER A RIEŠITELSKÝ TÍM PROJEKTU APVV-0026-07**“ (autorky . B. Kasáčová, A. Doušková, A. Seberová, E. Filipiak) představuje domovská pracoviště členů autorského týmu, přibližuje hlavní záměr studie a stručně se zabývá změnami učitelství jako východisky pro její chápání. Hlavním záměrem bylo postizení reálných profesních činností učitele v jejich časové náročnosti, s ohledem na distribuci během pracovního dne, týdne, potažmo roku. Autoři vědomě neusilovali o zjišťování kvalitativních ukazatelů práce učitele a jen více méně okrajově se zabývali otázkami příslušných osobnostně dispozičních předpokladů pro výkon učitelství profese, které jsou obligatorní součástí např. psychologické profesiografie.

Ve druhé kapitole „**PROFESIA UČITEĽA V TEORETICKOM A LEGISLATÍVNOM RÁMCI**“ (B. Kosová, Š. Porubský) je pozornost věnována otázkám souvislostí vývoje preprimárního a primárního vzdělávání a profesní přípravy učitelů na ně v období po roce 1989 se zřetelem na změny, k nimž zde došlo v profesi samé i v příslušné legislativě. Vedle situace na Slovensku, případně v bývalém Československu se autoři této kapitoly rovněž zabývají podněty pro učitelskou profesi plynoucí z nadnárodního celosvětového kontextu.

Třetí kapitola „**PEDEUTOLOGICKÉ VÝSKUMY A PROFESIOGRAFIA UČITEĽA**“ (B. Kasáčová, M. Cabanová, P. Tabačáková, A. Seberová, J. Nowak) stručně přibližuje vývoj výzkumů zaměřených na učitelství včetně souhrnu z nich plynoucích generalizací promítajících se do pedeutologické teorie. Charakter a tématická orientace výzkumů jsou přitom ovlivňovány vnějšími i vnitřními faktory. Dále přináší třetí kapitola informace o vybraných výzkumech zabývajících se různými otázkami učitelství profese na Slovensku, v Česku a Polsku. Poukazuje se zde přitom na skutečnost, že v rámci studia profesiografické problematiky jsou výzkumy orientované na učitele preprimární edukace spíše okrajovou záležitostí. Zvláštní pozornost je věnována otázkám klasifikace profesních činností učitelů jednotlivých typů škol, které lze považovat za důležitou součást úvah v rámci profesiografického přístupu..

Čtvrtá kapitola „**VÝSKUMNÝ PROBLÉM, CIEĽE A STRATÉGIA**“ (B. Kasáčová) se zabývá charakteristikou zkoumané problematiky a konkretizací vymezení cílů celé knihy, jejichž součástí je mezinárodní srovnávání rozdílů mezi učitelství pre-

primární a primární edukace co do struktury jejich pracovních aktivit v zaměstnání i mimo něj, frekvence a trvání jednotlivých pracovních aktivit a posouzení působení délky praxe ročních období a dnů na pracovní činnosti učitelů. Určité pragmatické vyústění spatřují autoři v návrhu návrhu profesních standardů (toto označení považují v daném kontextu za výstižnější, než autory rovněž užívané „návrh profesiogramu“). Výzkumu se zúčastnilo celkem 641 učitelů preprimárních a 437 učitelů primárních škol. Z popisu jednotlivých souborů probandů s výjimkou českých preprimárních škol, kde je uvedeno, že byl tvořen výhradně ženami, není zcela jasné, zda, případně jakým podílem zde byly zastoupeni muži.

V dalších třech kapitolách, v páté s názvem „ANALÝZA PROFESIJNÝCH ČINNOSTÍ UČITELOV NA SLOVENSKU“ (autorky S. Babiaková, M. Cabanová), v šesté nazvané „ANALÝZA PROFESIJNÝCH ČINNOSTÍ UČITELOV V ČESKU“ (R. Burkovičová, T. Gögelová, A. Seberová) a sedmé kapitola nesoucí název „ANALÝZA PROFESIJNÝCH ČINNOSTÍ UČITELOV V POLSKU“ (E. Filipak, E. Lemańska-Lewandowska, J. Smyczak) se autorky zabývají podrobnou analýzou pracovních činností učitelů v předškolních zařízeních (mateřských školách) a na prvním stupni základní školy v Česku, na Slovensku na základě výzkumu využívajícího záznamů o časových charakteristikách vlastních pracovních aktivit probandů. Domnívám se, že dojmu kompaktnosti monografie by prospělo, kdyby byla celá napsaná v českém a slovenském jazyce. Zařazení kapitoly napsané v polském jazyce, po mém soudu může ovlivnit vyznění celé knihy jako formálně a obsahově jednotného celku a také poněkud problematizovat situaci čtenáře, který se v tomto jazyce neorientuje.

Osmé kapitola „KOMPARÁCIA VÝSLEDKOV VÝSKUMU PROFESIJNÝCH ČINNOSTÍ UČITELOV V TROCH KRAJINÁCH“ (S. Babiková, M. Cabanová, A. Doušková) je věnovaná srovnávání shod a rozdílů v pracovní náplni sledovaných dvou skupin učitelů působících na Slovensku, v Česku a Polsku. Přitom profesní činnosti byly sledovány jednak co do svého výskytu a frekvence vůbec, jednak v rámci pracovního týdne.

Podle očekávání se ukazuje, že největší podíl pracovních aktivit tvoří ty, které souvisejí s edukací. Doba věnovaná vlastnímu vzdělávání dotazovaných učitelů představuje např. zhruba desetinu z celkového hodinového objemu týdne u učitelek preprimárního vzdělávání a cca 14 % u učitelů primárního vzdělávání.

Kromě těchto osmi kapitol má kniha ještě úvod, závěry, bibliografii, kapitolu s údaji zahraničních pe-

deutologických výzkumech nazvanou „**DATABAZY VÝSKUMOV UČITEĽA V ZAHRAŇIČÍ,**“ (autorka D. Hanesová), seznam příloh, v nichž jsou zařazeny použité výzkumné metody. Vzhledem k rozsahu práce a množství obsažených informací a množství použitých pramenů se domnívám, že je na škodu věci nezařazení rejstříků

Knihy UČITEĽ PREPRIMÁRNEHO A PRIMÁRNEHO VZDELÁVANIA. PROFESIOGRAFIA V SLOVENSKO-ČESKO-POLSKOM VÝSKUME představuje pozoruhodný badatelský počín přinášející velké množství poznatků z analýz rozsáhlých databází interdisciplinární povahy napomáhajících získání přehledu o sledovaných profesích ve třech sousedících evropských zemích. Množství poznatků je zde takové, že se nedá předpokládat, že by jedině přečtení stačilo k tomu, aby mohly být účinně do detailů uplatňovány k teoretickým či praktickým účelům. Pro využívání knihy při aktuálním vzniku potřeby disponovat s určitými poznatky by proto bylo vhodné mít ji po ruce delší dobu. Pak může mít cenu pro odborníky zabývajícími se učitelskou profesí vůbec pro studenty učitelství, ale i dalších oborů včetně psychologie. Vyzdvihnout je třeba i metodologickou stránku textu spočívající v elaborativním uplatnění profesiografického přístupu (zejména snímkování pracovního času) na konkrétní profese. V rámci celé složité multi-kondicionálně ovlivňované problematiky kvality školní edukace lze na prezentovaný rozsáhlý soubor výsledků empirického výzkumu, kteří autoři předkládají, nahlížet jako na jeden z podstatných kroků na dlouhé cestě hledání momentů důležitých pro rozvoj institucionálního pedagogického působení na děti v předškolním a mladším školním věku. Další logicky navazující kroky by měly sledovat, mimo jiné otázky týkající se smysluplnosti a efektivity konkrétních profesionálních aktivit učitelů vzhledem k dosahování edukačních cílů jako např. do jaké míry jsou jednotlivé pracovní aktivity učitele žádoucí či nežádoucí a vůbec, jak účelně využít poznatky o tom, co kdy a jak dlouho učitelé působící na určitém typu školského zařízení dělají, ve prospěch kvality práce učitele, kterou lze, jak je konec konců uvedeno i v knize, považovat za klíčovou pro úspěch celého školského systému.

Karel Paulík